

УДК 261.5: 254.5- Шептицький А.

Любов ГЕНИК

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
кафедра релігієзнавства, теології і культурології*

ІДЕЇ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО В ІСТОРИЧНИХ РЕАЛІЯХ СТАНІСЛАВОВА ТА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ В ХІХ-ХХ СТОЛІТТЯХ

Анотація. В статті розкрито вплив діяльності (в тому числі візитацій) та ідей Станіславівського єпископа, а згодом Галицького митрополита Андрея Шептицького на життя Станіславівської, а згодом Івано-Франківської єпархії в ХІХ-ХХ століттях.

Ключові слова. духовні та учительські семінарії, гімназії, ліцеї, бурси, сиротинці; політичні партії та їх періодика; ченці василіани, студити, редемптористи, сестри василіани, служебниці, вікентійки, мирносиці, йосифітки та їх діяльність.

В рік 150-го ювілею з часу народження такої великої й непересічної постаті як митрополит Галицький А. Шептицький варто не лишень проаналізувати його спосіб мислення, але й визначити актуальність його ідей для сучасності.

Будь-яка історична постать визнається всесвітньовідомою та визначною тоді, коли вона залишила видимі й визначні наслідки по собі, або її погляди, ідеї, бачення майбутнього випереджало час і є актуальним для пізніших поколінь. Постать Галицького митрополита УГКЦ почали вивчати згодом по його смерті перш за все ті люди, які знали його особисто: колишні священики, його студенти, професори Львівської Богословської академії в діаспорі, ієрархи Католицької Церкви (єпископи і священики) та його опоненти тощо. Всі вони, як і ми опиралися на **джерельну базу**, яку детально проаналізувала й систематизувала О. Ігнатюк у статті «Діяльність Галицького митрополита Андрея Шептицького в джерелах та їх класифікація» [74, с.77-97].

Серед наукових праць варто виділити шість напрямів історіографічних досліджень: а) матеріали, пов'язані із відкриттям беатифікаційної справи в комісії "Римська або Львівська: для інформативного процесу беатифікації й канонізації слуги Божого Андрея Шептицького, Архієпископа Львівського українців, Митрополита Галицького, Єпископа Кам'янця-Подільського: артикули для започаткування процесу" [60, с. 19];

б) друга група праць - це заперечення проти беатифікації митрополита А. Шептицького з боку примаса Польщі кардинала Стефана Вишинського до папи Івана ХХІІІ та заперечення Російської Православної Церкви, які надсилалися до Риму [60, с.16];

в) третя і четверта групи наукових праць - це монографічні дослідження іноземних авторів, що їх зацікавила постать Галицького

митрополита А. Шептицького, серед них: М. Вавжонек [27], К. Королевський (Гандюльф де Тернезен) [50], А. Кравченко [53] та праці істориків діаспори - сучасників митрополита, його сучасників і сподвижників - студентів і викладачів, священників і єпископів, що здійснювали свою діяльність під його опікою. Сюди можна віднести роботи М. Ваврика [28], А. Великого [29], Г. Лужницького [55], С. Мудрого [61], І. Нагаєвського [62], І. Назарка [63] І. Сохоцького [75], Д.-С. Цьорох [78].

г) п'ята група досліджень - це наукові роботи, що вийшли в незалежній Україні та поза нею на архівній джерельній базі й аналізують діяльність митрополита не лише як діяча Церкви, але й як історичну постать, тобто як політичного й державного діяча. Серед цих праць варто виділити роботи: І. Андрухів [23], Е. Бистрицької [25], Л. Генік [33, с.129-136; 52. с.18-20; 74, с.14-29], Я. Заборовського [41], В. Іванишина [42], В. Ідзьо [45], С. Кияка [49], А. Колодного [46], В. Ленцика [54], В. Марчука [56; 57], О. Недавньої [65], П. Парфентєва [82], А. Пекаря [67], І. Пилипіва [69], В. Сергійчука [73], Р. Тожецького [77], П. Шкарб'юка [79], П. Яроцького [47].

д) шоста група - це дослідження щодо визнання А. Шептицького «Праведником народів світу» К. Левіна [6] та професора Шимона Редліха із університету Бен-Гуріона в м. Беер Шева (Ізраїль), де він аналізує аргументи Яд-Вашему і пояснює з яких причин було відмовлено надати А. Шептицькому звання «Праведника народів світу» [60, с.18]). Більш детальний аналіз історіографічних праць привчених діяльності митрополита А. Шептицького подано у статті Л. Гентош [35].

Зрештою, вийшли публікації про історію Станіславівської єпархії (1885 - 1900) Р. Делятинського [38] і «Нарис історії (Івано-Франківської) Станіславівської духовної семінарії ім. священномученика Йосафата (1907 - 2007 рр.)» [64].

Тому **метою** даного дослідження - виділити актуальність **футуристичних поглядів** Шептицького та їх відповідність українським та європейським реаліям усіх сторін життя.

Об'єктом дослідження виступає творчість і діяльність єпископа й митрополита А. Шептицького, а **предметом** - погляди вченого, ієрарха, політика, професора, міжнародного діяча та його практичні кроки щодо відбудови окремої єпархії та УГКЦ взагалі.

Завдання дослідження:

- 1) Визначити уявлення Шептицького щодо ролі духовенства у формуванні та розвитку громадянського суспільства на українських землях.
- 2) Зрозуміти бачення А. Шептицьким соціально-економічного укладу майбутньої Української держави.
- 3) Призначення жінки в українській традиції та їх роль у формуванні світогляду свого народу.
- 4) Значення освітньо-наукового та культурного чинників у відродженні століттями пригнобленого українського народу.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, об'єктивізму, толерантності та опубліковані та архівні документи

про А. Шептицького, згадані вище праці та методи аналітико-синтетичний, порівняння, архівно-пошуковий, інтерв'ювання, ретроспекції, що враховували ідеологію єдності християнства в його обрядових і конфесійних різноманітностях.

Перш за все, хотілось би звернути увагу на підготовку самого Романа-Олександра до духовного покликання. Очевидно, що його світогляд сформувався під впливом матері, яка була глибоко віруючою людиною, але водночас вона сама зазначає, що елементи священничого покликання проявилися в її сина Романа надто рано, що можна пояснити лишень містичним впливом (призначенням від Бога) [17]. Проте Роман старанно вивчає іноземні мови (німецьку, польську, французьку), історичне минуле своїх предків та свого народу, батько навчає його математики, економіки і бухгалтерської справи, а в університеті молодий Роман Шептицький старанно студіює правничі дисципліни. Поряд із цим мати вчить його малювати й писати, він детально вивчає релігію, культуру, мистецтво і етнографію. Під час навчання в гімназії продовжує вивчати іноземні мови (латинську, грецьку, німецьку, польську, французьку) всі релігійні (Біблія та історія біблійних народів; історія Христової Церкви; догматика, апологетика, християнська етика) [34] і природничо-математичні дисципліни (географія, математика, хімія, фізика, біологія) та вступ до філософії, логіки і психології [34]. Така різностороння і плюралістично-світоглядна підготовка давала для майбутнього ієрарха Української Церкви не лишень можливість вільно спілкуватися з усім європейським та американським світом, але й слідкувати за всіма подіями, що відбуваються навколо України, відчувати пульс політичного життя і йти в ногу з ним, при тому, що все це було в умовах іноземного панування на українських землях. Щоб зрозуміти особливості світогляду інших конфесій виїжджає таємно до Києва і Москви, щоб більш детально вивчити обряд, культуру, мистецтво, світогляд Сходу [41].

Вже під час новіціату та перебування в монастирі Роман Шептицький вивчає більш детально теологію, філософію, іноземні мови (вдосконалює французьку, російську, латинську, грецьку, вивчає давньоєврейську), захищає крім вже здобутого докторату з права, ще 2 докторські дисертації із філософії та теології. Ієрарх такого всестороннього наукового рівня, досвіду, світогляду й очолює спочатку Станіславівську єпархію, а згодом усю Українську Греко-Католицьку Церкву.

З чого почав свою діяльність єпископ Станіславівський А. Шептицький після приходу на посаду? Він об'їхав усю єпархію, вивчив ідеологію та призначення політичних партій та рухів, що діяли в краї, з'ясував матеріальне становище населення і священників, їх богословсько-проповідницький рівень та економічні перспективи розвитку краю, здійснивши візитацію усіх парохій, навіть найбільш віддалених у горах [7].

Зрозумівши, що крім священників тут ніхто не допоможе народові, він турбується про відкриття третьої духовної семінарії. Перше, що впало в поле зору практичної діяльності єпископа, а згодом митрополита, це теоретична і

практична підготовка священничих кадрів, бо двох семінарій, щоб охопити духовною опікою всю Галицьку митрополію, було явно замало. Згодом підбирає студентів і ченців, які навчаються в духовних семінаріях та на новіціаті, й направляє їх на навчання за кордон, щоб підготувати майбутніх професорів для викладацької роботи [38; 64]. З цією метою єпископ Станіславівський закладає проект будівництва і купує землю для цілого комплексу: споруда єпархіального управління, приміщення Станіславівської духовної семінарії, осідок єпископа та приміщення банку й кредитової спілки "Дністер" з готелем для українців, який згодом буде його наступник єпископ Григорій Хомишин (1867 - 1947) [41].

На жаль, час перебування А.Шептицького в Станіславівській дієцезії обмежився одним роком, але вже будучи митрополитом, він ніколи не забував про свою першу єпархію.

Досвід, винесений звідси, та набутий раніше прожитим життям, допоміг йому не лишень розвинути його організаторські здібності, але й проявити їх в практичній діяльності митрополита УГКЦ.

Другим предметом його постійного піклування став ідейно-політичний клімат в нещодавно створеній Станіславівській єпархії. Щоб зорієнтуватися в політичних реаліях треба було мати такий широкий світогляд, який був притаманний єпископу Шептицькому, бо в Галичині діяли ряд політичних партій, які певним чином впливали на населення. Але якщо в містах і містечках більшість населення схилилося до різномайття в партійних уподобаннях, то сільське населення було більше категоричним і політично зорієнтованим. Першою ідейно-політичною та освітньо-виховною силою, яка тісно працювала із Церквою і масово була поширена в селах, це - товариство "Просвіта" (з 1868р.). Сам граф А. Шептицький підтримував діяльність цього товариства, оскільки це була єдина позапартійна сила, яка дбала про інтереси українців [34; 40; 67]. Але крім цього товариства в краї діяли: радикальна партія (з 1890), народовська (1860-і рр.), а також вели активну агітацію москвофіли (з 1848р.), соціал-демократи (з 1899), націонал-демократи (з 1899р.) тощо [39]. Проблема полягала в тому, що якраз до москвофільської партії входив відомий історик - отець В. А. Дідицький і частина священників Східної Галичини, вона добре фінансувалася із-за кордону, поступово почала створювати філії "Общества Качковского", яке досягло своїми коренями аж до підніжжя Карпатських гір (див. І. Кузич-Березовський "Москофільство в Березовах") [52, с.238-241]. Тому єпископ Шептицький вирішив, що викорінювати москвофільство відозвами не можна: треба безпосередньо спілкуватися з людьми для того, щоб знайти корені цього явища. Як стверджують сучасники єпископа (А. Кузич), він робив візитації досить виважено й продумано, "говорив до людей з душі" (див. І. Кузич-Березовський "Приїзд до Березова графа А. Шептицького") [52, с.245], пояснюючи небезпеку москвофільства для українського народу, не оголошуючи його прихильників зрадниками чи ворогами, але попереджаючи про наслідки. Єпископ А. Шептицький робив це досить фахово, працюючи не

з загалом, а зустрічаючись із найавторитетнішими людьми: священиками, вчителями, лікарями, війтами та діячами українських громадських товариств і організацій, поважними господарями, не забуваючи про представників інших народів, що спокійно "вписались" у громади українських сіл.

Підтвердженням цьому є зустріч єпископа в с. Нижній Березів Косівського р-ну (тоді - Березів Долішний, Коломийського повіту). Хтось із уродженців Березовів, знаючи, що Шептицький належить староруського боярського роду, підкинув пропозицію о. Ласійчуку, щоб зустріти єпископа як шляхтича у козацько-боярському одязі. І хоч це не дуже сподобалося віце-керівнику місцевого деканату москвофілу о. Григорію Тим'якові (1830-1907), через діяльність якого Шептицький і їхав у Березови, з представників шляхти було створено загальноберезівський комітет, який розподілив доручення: одні мали запросити трембітарів із Верховинщини, інші збирали коней, шукали шляхетські сідла, прикрашали вуздечки, шукали по скринях пояси та смушеві шапки, ремонтували юхтові чоботи, жупани (опанчі) (див. фото). В означений день дві групи прибули до с. Люча, де березівська "кінна бандерія" (135 верхівців на конях)[31, с.28; 52, с.241] та церковний хор на чолі з дяком Пригородським, із шляхетським штандартом і хоругвами, газди з рушниками та тацею з хлібом-сіллю чекали на "князя Церкви". Єпископ їхав своєю власною бричкою. Біля Лючанської школи його чекала березівська делегація. Бричка зупинилася і єпископ вислухав привітання, яке від імені березувшв виголошував господар з Березова Середнього Петро Сулятицький (Олійників), а війт Березова Нижнього - Степан Ґеник-Березовський (зв. Тостюк; 1852-1932) вручив тацю із хлібом. Зворушений єпископ промовив усім зрозумілі слова подяки, які закінчувалися фразою: "Березівські бояри-шляхто, зробили Ви мені приємну і милу несподіванку!" [52, с. с.238]. Далі процесія рушила до Березова Нижнього. Попереду несли штандарт із зображенням гербу "Сас", що закінчувався хрестом, та хоругви, потім йшли дяки в шляхетському одязі, а за ними церковний хор, яким керував випускник Львівського університету дяк Іван Пригородський (24.12.1875-4.02.1950), що мав прекрасний оперної сили голос, далі їхала бричка єпископа оточена з обох боків почесною вартою із верхівців на конях, що розтягнулася по обох боках ходи від хоругов попереду аж позаду повозу єпископа Шептицького. Дяк І. Пригородський почав пісню, її підхопили хористи й верхівці.

В такому супроводі єпископ Станіславівський А. Шептицький в'їхав до центру Нижнього Березова. Там, неподалік біля церкви Перенесення мощів св. Миколая Чудотворця, їх вже чекала єврейська громада, що вийшла з Торою із синагоги зустрічати єпископа теж. Граф А. Шептицький не розгубився, зупинив свою бричку, встав, благословив Тору та євреїв знаком хреста, виголосив до них привітання давньоєврейською мовою. Євреї стояли з похиленими головами і Торою, на знак благословення, аж поки бричка з єпископом не зупинилася біля церкви. У цей час заграли трембіти, за ними -

дзвони, і пролунали постріли із гвинтівок. Громада рушила до церкви, дорогу до якої діти у віночках із барвінку встеляли квітами [52, с.238-241].

Учасник цієї зустрічі 1900 року в Березові Нижнім засновник товариства "Січ" та член осередку Радикальної партії Андрій Михайлович Кузич-Березовський (1880-1972) [24, с.376] згадував, що хоча в одній частині Березова - Бані Березівській священник активно підтримував "товариство Качковського", проповідь Станіславівського єпископа Шептицького дала свої наслідки, бо вже у часі Першої світової війни цей же пресвітер зробив все можливе, щоб його земляки активно вступили до УГА [52, с.238-251].

Третьою проблемою, з якою зіткнувся молодий єпископ Станіславівський, це був моральний занепад окремих сіл, особливо там, де не було дрібної української шляхти, яка вперто намагалася дотримуватись шляхетських ідеалів і протистояла розпусті, пияцтву, закриваючи шинки шляхом плебісциту [52, с.235; 72]. З дрібною українською шляхтою єпископ розмовляв як шляхтич, наголошуючи, що їм не можна впасти нижче своїх шляхетських моральних ідеалів та зламати лицарську присягу (І. Кузич-Березовський І. "Шляхта") [52, с.165-170, 187-190]. Важче було підібрати слова до людей, які не були морально прив'язані до християнських чеснот лицарською присягою і традиціями, а більше спрямовані до давніх оргій чи двоєвір'я. Після візитації таких окремих поселень єпископ пише спеціальне послання №5 від 20 листопада 1900 року "До моїх любих гуцулів" (Т.1), де детально аналізує наслідки деяких гріхів, зокрема: пияцтва, розпусти, ворожбитства тощо [7, с.72-98].

Окремої допомоги і підтримки вимагали українські навчальні заклади, зокрема гімназії, відкриття яких дуже гальмувалось ворожими до українців силами, як і відкриття державних учительських семінарій (чоловічих і жіночих) з українською мовою викладання. До прикладу, "Альманах Станіславівської землі" подає розповідь, як українська громадськість міста вела боротьбу за відкриття державної гімназії з рідною мовою викладання. Дійшло до того, що депутати-українці Крайового сейму в жовтні 1903 р. в знак протесту проти перешкод польської крайової адміністрації склали свої мандати й покинули крайовий сейм (депутатом Галицького крайового сейму був також і митрополит А. Шептицький). І тільки під тиском віденського уряду галицьке намісництво дало згоду на відкриття української гімназії в місті Станіславові з 1 вересня 1905 р. (22, с.261).

Тому згодом чоловічі **гімназії** були відкриті: у Коломиї - 1892, 1900рр., Станіславові - 1905 р., Городенці - 1910 р., Рогатині - 1909 р., Долині - 1911р.) [1; Л.Я], жіночі: у Станіславові - 1909р. при монастирі сестер Василянок, Коломиї (при товаристві "Рідна школа" - 1910р.) [22, с. 317-326; 34]. До того ж додамо, що **державних жіночих навчальних закладів** (гімназій, ліцеїв, захоронкових семінарій) в Австро-Угорщині на рубежі ХІХ-ХХ століть **взагалі не було**, і в Галичині на 33 повіти жодної жіночої учительської семінарії теж не існувало [36, с. 75].

Поряд із класичними навчальними закладами єпископ, а згодом Галицький митрополит, відкриває середні **навчальні заклади професійного спрямування**. Першою фаховою школою українців у Східній Галичині була садівничо-господарська школа в с. Милування (тепер - Тисменицький р-н, Івано-Фанківської області), яка 1909 р. почала свою роботу. Землю, ліс, двоповерховий будинок продав за дешеву ціну для товариства "Просвіта" митрополит Андрій, який і пізніше допомагав школі. Ця школа мала стати центром підготовки українських сільськогосподарських кадрів, які повинні були одержати не тільки добру фахову підготовку, але й загальну освіту та добре виховання, шляхом вивчення обов'язкових предметів для середніх шкіл [51; 68, с. 170-172].

Через те, що школа у Милуванні була чоловіча, при сприянні поміщика М. Малецького, який записав для "Просвіти" увесь свій 354 - морговий маєток (-198 га), в листопаді 1912 р. було відкрито в Угорцях Винявських жіночу фахову школу. Крім того, що там вивчали повний курс жіночого господарства, викладали і релігію, співи, українську мову, історію й географію України, рахунки, хімію, гігієну, годівлю домашніх тварин, ведення домашнього господарства, шиття, варення, прасування [68, с.174, 175]. До управи школи у Милуванні входив о. О. Бачинський, а в Угорцях Винявських - о. С. Кульчицький, які одночасно виконували роль шкільних катехитів та сповідників [34].

Про **духовні семінарії**, як навчальні заклади, що готують церковні кадри, єпископ, а згодом митрополит Шептицький дбав особливо ретельно. В Галицькому краї діяли духовні семінарії УГКЦ в Перемишлі (Дяковчительський інститут з 1817 р., а з 1912 - духовна семінарія) і Львові та Інститут отців Василіян у Бучачі [26; 40. Т.2, с.613], а з 1907 року була відкрита духовна семінарія у Станіславові [38; 40; 64]. Андрей Шептицький турбувався про духовні семінарії ще й через те, що випускники цих навчальних закладів були тою національно-релігійною елітою, яка підтримувала українців Східної Галичини в часи іноземного поневолення та становили основу духовного виховання населення Галичини на початку ХХ століття.

Ще один, дуже важливий напрям діяльності, який потребував не лишень у Станіславівській єпархії пильної уваги ієрарха, але й згодом у всій Галицькій митрополії - **це відновлення українського чернецтва** такого давнього, що вже у VIII ст. мало тут свій окремий "підкарпатський наспів" по василіанських монастирях, як стверджують музикознавці [58], але зруйнованого Петровською реформою монастирів [83, с.236] в Наддніпрянщині та Йосифінською - у Галичині [76, с.27]. Під час своїх візитацій, єпископ тільки з'ясував, де були закриті монастирі, а відновити їх за час свого короткого єпископства вже не встиг, оскільки цей процес дуже тривалий, але результат його - феноменальний.

Ми не будемо детально зупинятися на усіх напрямках діяльності митрополита А. Шептицького щодо відновлення **василіанського чернецтва**, оскільки це детально розкрито у спеціальних дослідженнях: сестри-василіянки Д.-С. Цьорох [78], М. Вуянко [30], П. Шкарб'юка [79] та дуже

коротко в роботі авторки статті [34, с. 63-65] лишень наголосимо, що духовні семінарії, Інститут Василіян у Бучачі, школи новіціату (у Крехові) та Дяко-вчительський інститут, Мала семінарія та філософсько-богословські студії в Голоску - це були ті середні спеціальні навчальні заклади, які готували при допомозі монашого чину отців василіян для українського суспільства майбутніх священників, ченців, вчених, професорів, дяків чи просто освічених людей. При монастирях василіян діяли згодом також і фахові школи.

Окремо слід зупинитися на діяльності ченців студитів у Галичині, оскільки цей монаший чин, що існував на території України із X ст., був повністю знищений, а монастирі забрані чужинцями після ліквідації Київської митрополії 1686 року. Студити відновлені стараннями вже митрополита А. Шептицького в 1906 р. у Скнилові біля Львова. У тому ж році "галицький єпископат прийняв і затвердив Типікон на своїй конференції у Перемишлі 30 жовтня" [34, с.66]. У 1911 р. до отців-студитів вступив брат митрополита Шептицького Казимир, що згодом став їх архімандритом під ім'ям Клемент, а вже на 1938 рік в Галичині були: дві Студитські лаври (в Уневі та у Львові), один скит (у Підлютім), парохіяльні доми в Коростові, у Фльоринці на Лемківщині, у Хуторах Мерлінських та Ольпені, а також у Дорі (біля Яремчі на Івано-Франківщині). Всіх ченців-студитів було 196 осіб.

Студити відкрили сиротинці й бурси (в Уневі і Львові), бібліотеку "Студіон" у Львові, малярську школу і палітурню в Уневі" [40.Т.8, с.3086].

Сестри Студитки були в Яхторові біля Унева (там був новіціат), на Тернопільщині у Гаях, у Буківцях біля Львова і в самім Львові [29.Т.IX.С.34]. На 1932 рік їх було майже 50. Займалися сестри теж рільництвом, шиттям церковних речей, обслуговували дитячі ясла, садки і сиротинці [40.Т.8, с.3086].

Монастирів сестер-студиток в Станіславівській єпархії не було відновлено й досі не має [34].

Не можна обминути увагою діяльність монахів-редемптористів, що належали до конгрегації Найсвятішого Ізбавителя (лат. С.S.S.R. - сучасною укр. м. - Спасителя (уточ. - Г.Л.)). Заснована Альфонсом Лігуорі в 1732 р. в Неаполі для проповідницьких місій і духовних вправ. Редемптористи прибули на прохання митрополита А. Шептицького з Бельгії в 1913р. І хоч до Другої світової війни вони мали: 50 священників-целєбсів, 20 студентів-богословів, 14 новаків і кандидатів, 115 учнів Малої семінарії [29.Т.IX, с.72], вони все ж встигли підготувати таких проповідників, які в час найжорстокіших випробувань не лишень вистояли самі, але й допомогли зберегти вірних УГКЦ від духовного знищення. Світлу пам'ять про себе залишили єпископи-редемптористи УГКЦ в підпіллі: Микола Чарнецький (1884-1959) - професор Станіславівської духовної семінарії та Василь Величковський (1903-1973) - ігумен Станіславівського монастиря отців-редемптористів до Другої світової війни [22. Т.1, с.379-381, 383-388].

Крім сестер Служебниць Пречистої Діви Марії (1892р., засновники отці Єремія Ломницький та Кирило Селецький і сестра Й. Гордашевська), що доглядали хворих у лікарнях, госпіталях, утримували сиротинці, виникають

інші численні жіночі чернечі згромадження: сестер Мироносиць (1914р., що опікувалися дитячими садочками та дітьми-підлітками, сестер Йосифіток (згромадження св. Йосифа Обручника) - працювали по догляду за старшими людьми в будинках перестарілих, дитячих садочках, сестер Йосафаток (згромадження св. Йосафата Кунцевича) - опікувалися дитячими садочками, сиротинцями, займалися вихованням важких підлітків, сестер Пресвятої Родини - допомагали сім'ям, особливо багатодітними; згромадження сестер Євхаристок (в Україні - з 1945р.; засновники: о. Дацій та єпископ Г. Хомишин (1910, 1928р.) та згромадження Отців Місіонерів (послідовників святого Вікентія де Поля - римо-католицьке згромадження, що мало гілку східного обряду). Згромадження сестер-вікентійок існувало в м. Івано-Франківську, мало монастир та лікарню (Червоного хреста).

Всі ці згромадження збереглися в підпіллі й зараз відновили свою роботу в Україні [47, с.557]. До них додалися нові згромадження, що виникли після Другої світової війни: Згромадження Воплоченого Слова (чоловіча та жіноча гілки, що появилися в Аргентині 1984 року, засновник о. Карлос Мігель. З 1988 року виникла жіноча гілка цього згромадження в католицькій Церкві. У 1991 році дане згромадження жіночої та чоловічої гілок появилася в Україні повністю пристосувавшись до українського обряду. Існує в ряді міст України (в т. ч. - в Івано-Франківську,) та Росії.

І один із найменш відомих сучасному українському суспільству напрям роботи єпископа А. Шептицького - це **народногосподарський**, який знайде свій прояв не лишень на теренах Галичини чи Буковини, але й за межами Європи.

Промисловість у краї була в руках іноземців: німців, євреїв, поляків, французів, англійців [48. Т.4, с.433]. Таке становище змушує населення Галичини створювати різні товариства і спілки: Сільський Союз "Господар" (1898 р.) [51], Крайовий Кредитовий Союз (1898р.), Союз Молочарських Спілок (1904 р.), страхове товариство "Дністер" (1905р.) (у Станіславові - фінансово-банківський центр і готель "Дністер") та українські банки і кредитові спілки, які захищають інтереси українських селян та виробників. А очолює цей рух духовенство та інтелігенція [29.Т^Ш, с195, 200; Т.IX, с.84].

Ми залишаємо поза предметом дослідження діяльність А. Шептицького уже як Галицького митрополита, оскільки цьому присвячено багато солідних монографічних досліджень [29; 41; 44; 45; 49; 50; 53; 54; 60; 74; 82].

Нас цікавитиме інше питання: який вплив мала діяльність А. Шептицького на Станіславів та Івано-Франківську єпархію вже по його смерті, хоча до цієї події ієрарх готував і Церкву, і духовенство, і народ. Про це згадує тодішній директор Середньоберезівської підпільної середньої школи в 1940-1944 рр. Іван Кузич-Березовський (1903-1985)[31, с.45], який в 1943 р. супроводжуючи своїх випускників школи до львівських навчальних закладів, разом із отцем Володимиром Тимощуком (1910-1978) вирішили провідати митрополита, розуміючи, що в час Другої світової війни ця зустріч може виявитися останньою. Два моменти найбільше вразили директора

школи Кузича І. у розмові із А. Шептицьким: а) митрополит пам'ятав імена і прізвища тих представників березівської дрібної української шляхти, які зустрічали його 43 роки тому (1900р.); б) духовний провидець чітко бачив і про це говорив своїм відвідувачам, що "грядуть важкі часи на наш народ і Церкву, будьте приготовані на великі терпіння. молімо Бога, щоб ми всі вистояли в доброму до кінця" [52, с.251].

З особистих розмов авторки статті з підпільними сестрами-черницями згромадження Непорочної Діви Марії М. та Є. Дрогомирецькими випливало, що священники мали чіткі розпорядження свого очільника як діяти в різних випадках життя, були готові йти в підпілля, як і сестри-монахині чи брати-монахи. Велика частина студентів-семінаристів, згадував доктор права, проф. С. Мудрий (1928-2014), а також священників та єпископів, була заздалегідь скерована за кордон для продовження навчання, але в основному, для збереження церковної ієрархічної структури, на той випадок, якщо комуністична машина діятиме зовсім брутально на знищення, як і згодом сталося [73].

Смерть Галицького митрополита графа А. Шептицького стала особистою трагедією для багатьох священників і вірян. Протягом трьох років все, що так старанно майже 50 літ створював митрополит для Церкви і народу було розграбовано, конфісковано, зруйновано або знищено [73]. Здавалось би загинула Церква і люди. Ми не будемо детально зупинятися на долі УГКЦ в час підпілля, бо це тема окремого дослідження, лишень наголосимо, що Церква вистояла, і не лишень ієрархічно, але й із збереженням духовного потенціалу чернецтва, і це при тому, що вона мала лишень статус митрополії. Для порівняння додамо, що коли з підпілля у кінці 90-х рр. ХХ ст. вийшла Албанська Православна Церква, що має статус патріархату, то в її ієрархії було лишень 18 священників і жодного єпископа, а УГКЦ, на час легалізації, мала з десятків єпископів, сотні священників і мільйони вірних в останньому десятилітті ХХ ст. Більшість священників і єпископів, які вийшли із підпілля, це були колишні викладачі й студенти духовних семінарій: Львівської, Перемишльської, Станіславівської, Хустської і Львівської Богословської академії, або випускники підпільних семінарій, що діяли на Івано-Франківщині та Львівщині в 1946-1990рр. [47]; вони й зіграли важливу роль у становленні УГКЦ в 80-90-х роках на Івано-Франківщині та по всій Україні.

З підпілля вийшли майже всі чернечі чини, які діяли на українських землях протягом майже двох тисяч років (василіяни і студити), а також згромадження, що виникли в Україні в кінці ХІХ чи в середині ХХ ст. (як сестри-служебниці, сестри-йосифітки, сестри-євхаристки, сестри-вікентійки або отці-редемптористи). Саме чернецтво взяло на свої плечі катехизацію атеїзованої країни, яка жила майже 70 років в тотальному інформаційному вакуумі.

Таким чином, досить значна **джерельна база** [1-21; 74], що розкриває діяльність Галицького митрополита УГКЦ Андрея Шептицького, дає підстави узагальнити:

1) Історіографічні дослідження - праці істориків діаспори та спогади сучасників митрополита Шептицького А. Вавжонека, А. Великого, Г. Лужницького, К. Королевського (Гандюльфа де Тернезена), А. Кравченюка, С. Мудрого, І. Нагаєвського, І. Назарка, Д.-С. Цьорох [22; 26; 27; 28; 29; 59; 61; 62; 63; 75; 78]; книги Бистрицької Е., Іванишина В., Ідзьо В., Кияка С., Колодного А., Ленцика В., Марчука В., Недавньої О., Парфентева П., Пилипіва І., Сергійчука В., Тожецького Р., Яроцького П. [44; 49; 56; 57; 64; 65; 66; 67; 69; 73; 74; 77; 79; 82], що вийшли в незалежній Україні й поза нею аналізують діяльність митрополита не лише як діяча Церкви, але й як історичну постать.

2) Використання методів порівняння, ретроспективного й компаративного аналізу, синтезу й узагальнення, врахування принципу конкретно-історичної обстановки (історизму) та об'єктивності, відкидання ідеологічних штампів та релігієзнавчого аналізу, що передбачає право на існування будь-якого світогляду в т. ч. і релігійного, якщо він не є людиноненависницький (принцип толерантності) дало можливість з'ясувати, що:

А) 3-х мільйонна Східна Галичина на 1910 р. мала 4799 державних початкових шкіл, з них державних з українською мовою викладання було 2457 [34], а приватних - 265 [15]. З 56 державних і приватних гімназій Східної Галичини на 1910 р. тільки 9 було з українською мовою навчання: 5 державних гімназій з українською мовою викладання, 3 утраквістичні державні гімназії (з українською і польською мовами викладання), 7 приватних гімназій (з правами прилюдності), в тому числі у Дрогобичі, а без права прилюдності було 7 українських приватних гімназій у містах: Яворів (1908 р.), Рогатин (1909 р.), Городенка (1910 р.), Долина (1911 р.), Збараж (1910 р.), Чортків (1911 р.), Копичинці (1908 р.), Буськ (реальна гімназія, 1910 р.).

А вже на 1912 р. право прилюдності малі такі гімназії: Рогатинська ім. М.Шашкевича [13], Яворівська ім. О. Маковея [80], Городенківська ім. Т.Шевченка [37, с. 142; 34].

Всі жіночі гімназії і ліцеї у краї були приватними й існували на кошти товариств, Церкви та за оплату учнів. В 1910 - 1911 н. р. у краї працювало 15 приватних жіночих гімназій з правом прилюдності, в тому числі одна українська (сестер Василянок у Львові) і 12 жіночих ліцеїв (в т. ч. 1 український). Державних жіночих гімназій та ліцеїв Австрія на початок ХХ століття не мала [34].

Б) Важливу роль у підготовці національних учительських кадрів відіграла Українська Греко-Католицька Церква. При монастирях сестер Василянок в Яворові (1906 р.) [80, с.369-381] та Станіславові (1909 р.) [3; 22, с.317-326], згодом у Дрогобичі [4] були відкриті приватні учительські семінарії. Згодом відкрили ще й державні. Всього було: 2 духовні семінарії, 7

приватних учительських семінарій і 7 державних (чоловічих), 6 приватних жіночих учительських семінарій, які давали незакінчену вищу освіту [34].

В) У Східній Галичині діяли ВНЗ: Львівський державний університет (до ліквідації польською владою українських кафедр 1919р.) [40], Український підпільний університет (1919-1925) [34] та Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка (1903-1939)[34], Львівська Богословська Академія УГКЦ (1928-1944)[34], Львівський політехнічний (державний) та Львівський політехнічний (підпільний) інститути та Ветеринарна академія [40]. В той же час 35 млн. українців в царській Росії не мали жодного ні державного, ні приватного навчального закладу з українською мовою викладання.

Г)Тисячолітня українська традиція вчити хлопців і дівчат знаходить відгук єпископа, а згодом митрополита у відкритті одного за одним різних навчальних закладів при монастирях УГКЦ, але найбільше - жіночих: гімназій, ліцеїв, учительських семінарій (детально - Генік Л. Я. Релігійно-моральне виховання в навчальних закладах Галичини кінця ХІХ- початку ХХ століття), а поряд із навчальними закладами - бурс, інститутів (жіночий Інститут св. Ольги у Львові, жіночий Інститут ім. Княгині Ярославни в Тернополі, бурса св. Онуфрія у Ярославі, жіночий Інститут Марії в Станіславові, чоловіча бурса ім. святого Миколая в Сокалі та ін.) [12], сиротинців, де проживали учні цих закладів та здійснювалася значна виховна робота [34, с.29-159]. Станіславівську учительську семінарію сестер василіянок закінчувала і вчителька, а згодом - управителька приватної української школи в с. Березів Нижній Г. Волошук, про що згадували у своїх монографіях Г. Білавич, Б. Савчук та авторка статті [34].

Г) Галичина в умовах австрійського, а згодом польського панування мала досить велику періодику (54 видання), в тому числі й українською мовою, чому сприяли самі єпископи, видаючи нею єпархіяльні вісники ("Відомості Львівські єпархіяльні", "Вісник Перемиської єпархії", "Вісник Станіславівської єпархії), наукові ("Богословський вісник", кварталник "Богословія") та науково-популярні журнали (місячник "Нива"), та часопис василіанського чернецтва для дітей - "Малий Місіонарчик". Студити видавали місячник "Ясна Путь" (для самих монахів) і "Промінчик Сонця Любови" (для населення) українською мовою [34, с.188, 195; 40, с.195 - 206].

Кожна з цих політичних чи громадських організацій мала свої друковані органи. Українська націонал-демократична партія видавала газети "Свобода" і "Діло", Українська радикальна партія - газету "Громадський голос" і місячник "Січові вісті", Українська соціал-демократична партія - "Вперед" і "Робітник", а москвофіли - "Русская Рада", "Наука", "Галичанинь" та ін. [40, с.16]. Крім періодики політичних партій, варто назвати періодичні видання різних товариств: "Господар", "Економіст" "Рільничі Відомості", "Бескид". З 1900 р. НТШ видавало "Часопись Правничу і Економічну", з 1908 р. виходили часописи українського жіноцтва - "Мета", "Наше діло", "Наша доля", "Жіночий голос", "Жінка" та ін. [40, с. 691-692].

Звідси випливає, що незважаючи на те, що Андрей Шептицький був єпископом Станіславівським всього один рік, він започаткував відродження духовного, освітнього, культурно-просвітницького життя, політичного, економічно-господарського життя в цьому краї, яке зберегло певні традиції навіть в часи підпілля і переслідувань (збереглися кадри духовенства, чернецтва, викладачів) й сприяло відродженню Івано-Франківської та Коломийсько-Чернівецьких єпархій та усіх їх структур, в тому числі й у відкритті вищих духовних навчальних закладів, яким є Івано-Франківський богословський університет ім. святого Івана Золотоустого та кафедри релігієзнавства, теології і культурології в ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника".

Джерела та література:

Джерела:

1. Звіт Дирекції приватної гімназії з українською викладовою мовою в Чорткові за рік шкільний 1917 —1918. //ЦДІА у Львові Ф. 178, оп. 1, спр. 5144, арк. 7.
2. Звіт Дирекції ц. к. II гімназії в Коломиї за рік шкільний 1900 - 1901. Коломия, 1901.- 24с. // Приватний архів Володимири Пригородської в м. Коломиї.
3. Звіт Дирекції ц. к. гімназії з руською мовою викладання в Станиславові за рік шкільний 1912 - 1913. - Станиславів, Накладом наукового фонду. 1913. - 209 с. //Державний історичний архів Івано-Франківської області.
4. Звіт про діяльність приватного учительського семінара сестер Василянок в м. Дрогобичі (1921 - 1930 рр.) // ЦДІА у Львові Ф. 179, оп. 3, спр.1290, арк. 1-70.
5. Конференції Архієреїв Української Греко-Католицької церкви: 1902-1937 / Ред. А. Кравчук. - Львів: Свічадо, 1997. - 108с.
6. Левін, Курт. Мандрівка крізь ілюзії. - Львів: Свічадо, 2007. - 478с.
7. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність (1899 - 1944). Т 1. Церква і церковна єдність. Документи і матеріали / Під ред. А. Кравчука.- Львів: Свічадо, 1995. - 522с.
8. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність (1899 - 1944). Документи і матеріали. Т. II. Церква і суспільне питання / Під ред. А. Кравчука. - Львів, 1998. - 570 с.
9. Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали (1899 - 1944). Т III. Пастирські послання 1939-1944 / Під ред. А. Кравчука.- Львів: Артос, 2010. - 827 с.
10. Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали (1899 - 1944). Т III. Спільні пастирські послання 1905-1944 / За ред. Михаїла Гринчишина та ін. - Львів: Артос, 2013. - ХТУ+1194 с.
11. Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Документи і матеріали. 1899-1917. У 2-х книгах. Кн. 1. / За ред. Ю. Аввакумова. - Львів, 2004. - 923 с.
12. Прохання про прийняття учениць до інституту св. Ольги у м. Львові // ЦДІА у Львові Ф. 206, од.зб. 1711, арк. 10.
13. Рогатинська земля /Зб. істор.-мемуарн. матеріалів. В 2-х тт.- Нью-Йорк - Париж - Сідней - Торонто. Т.1. - 1989. - 998с.; Т.2. - 1996. - 845с.
14. Сергійчук В. Нескорена Церква: Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. Збірник документів. - К.: Дніпро, 2001. - 496 с.
15. Справа про заснування та діяльність приватного українського жіночого учительського семінара в м. Коломиї // ЦДІА у Львові Ф.178, оп.2, спр. 4748, арк. 122
16. Справа про заснування початкової школи в с. Березів Вижній, повіт Коломия // ЦДІА у Львові Ф. 178, оп.2, спр. 3028 , арк. 1-113 (пол. мовою).

17. Шептицька Софія з Фредрів. Молодість і покликання о. Романа Шептицького. - Львів, 2001. - 149 с.
18. Яворівщина і Краковеччина. Регіональний історико-мемуарний збірник. /Ред. В. Лев і В. Барагура. - Нью-Йорк - Париж - Сідней - Торонто. - 1984. - 852 с.
19. Документи обвиняють // Атеистические чтения: Сборник. - М.: Политиздат, 1981. - С.221-226.
20. Document by type: Apostolic Constitutions // Gida-Catholic Information / Режим доступу: <http://www.gcatholic.com/documents/data/type-PEN.htm/> 21.01.2015/12:42
21. Document by type: Encyklicas // Gida-Catholic Information / Режим доступу: [http://www.gcatholic.com/documents/ data/type-PEN.htm /](http://www.gcatholic.com/documents/data/type-PEN.htm/)21.01.2015/12:31 .

Література:

22. Альманах Станиславської землі. Збірн. матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини. В 2-х тт. Т. 1. / Ред. - упоряд. Б. Кравців, М. Климишин. - Нью-Йорк - Торонто - Мюнхен - Париж, 1975. - 959 с.; Т.2. -1985. - 900с.
23. Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станиславівська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія. - Надвірна: ЗАТ "Надвірнянська друкарня", 2010. - 500с.
24. Арсенич П. І. Нижній Березів // Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область. — К.: Головред. УРЕ АН УРСР, 1968, — С.376-386.
25. Бистрицька Е. В. Східна політика Ватикану у контексті відносин Святого Престолу з Росією та СРСР (1878-1964 рр.). - Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. - 416 с.
26. Бучач і Бучаччина. Історично-мемуарний збірник / Ред. М. Островерха. - Нью-Йорк -Лондон - Париж - Сідней - Торонто, 1972. - 943 с.
27. Вавжонек М. Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького в Україні та Росії. - Рим: Вид-во оо. Василіян, 2006. - 230с.
28. Ваврик М. По Василіанських Манастирях / Михайло Ваврик. - Торонто: Вид-во оо. Василіян, 1958. - 286 с.
29. Великий А. Г. З літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану [Атанасій Великий, ЧСВВ]. В 9-и т.- Рим: Вид-во оо. Василіян: Т.УІ. - 1974. - 287с.; Т.УП. - 1975. - 279с.; Т.УІІІ. - 1976. - 275с.; Т. ІХ. -1977. - 304с.
30. Вуянко М. Монастирі Івано-Франківська. - Івано-Франківськ, 2011. - 214с.
31. Геник, Любов. Іван Кузич-Березовський - історик і педагог (до 100-річчя від дня народження) / Любов Геник // Рідна школа. - 2003. - №9. - С.43-46.
32. Геник, Любов. Митрополит А. Шептицький у боротьбі за український університет у Львові в І чв. ХХ століття / Любов Геник // Рідна школа. 2003. - №3 (878). - Березень. - С.18-20.
33. Геник Л. Я. Діяльність Галицького митрополита Андрея Шептицького під час Другої світової війни [Любов Геник] // Карпати: Людина, етнос, цивілізація. - 2012. - №4. - С.129-136.
34. Геник Л. Я. Релігійно-моральне виховання у навчальних закладах Східної Галичини кінця ХІХ - початку ХХ ст. / Любов Геник. Наукове видання. - Івано-Франківськ: Плай, 2000. - 272с.
35. Гентош, Ліліана. Постаць митрополита Шептицького в українських та польських наукових виданнях останнього десятиріччя // Україна модерна. - Число 8. - К. - Львів, 2003. - С. 179-210.
36. Герцюк Д. Д. Педагогічна освіта в Галичині в другій половині ХІХ - на поч. ХХ ст. // Вісник Львівського університету. - Львів: Світ, 1991. - С. 69-78.
37. Городенщина / Ред. М. Марунчак. - Нью-Йорк - Торонто - Вінніпег, 1978. - 871с.

38. Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885-1900). - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. - 96с.
39. Енциклопедія Українознавства: Загальна частина. В 3-х кн. Кн. 1-3. / Перевид. в Україні. - К.: А.Т. Книга, 1994 - 1995. - 1221 с.
40. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и тт. Т.1-11 / Гол. ред. В. Кубійович. - Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 - 1984.
41. Заборовський Я. Ю. Митрополит Андрей Шептицький. Нарис про життя і служіння Церкві та народові (1865 - 1944 рр.). - Івано-Франківськ, 1995. - 62 с.
42. Іванишин В. Українська церква і процес національного відродження [В. Іванишин В] // Бібліотека журналу "Пам'ятки України". Книга 2. Українське відродження і національна церква. - К.,1990. - С. 23-62.
43. Ігнатюк Василь. Парохи Березовів у ХІХ столітті [Василь Ігнатюк] // Голос краю. - 2007. - №1 (19). - Грудень. - С.5.
44. Ігнатюк О. В. Галицький митрополит УГКЦ Андрей Шептицький - провісник екуменічного руху в Європі [Ольга Ігнатюк] // Україні і Ватикан. Серія зб. наук. праць. Вип. VI: Проблеми екуменізму в сучасній Україні в контексті "Декрету про екуменізм" (21. 11. 1964 р.) Другого Ватиканського собору. - Івано-Франківськ: ПП Маргітич О. І., 2014. - С.137-156 (374с.).
45. Ідзьо В. С. Митрополит Андрій Шептицький на шпальтах російської преси та часопису українців Росії "Украинская Жизнь" у 1914-1917 роках [XX століття][Текст] / В. С. Ідзьо; НДІ українознавства. - Львів: Сполом, 2007. - 52с. - Бібліогр.: в кінці розділів.
46. Історія релігій в Україні: Навчальний посібник /А. М. Колодний, П. Л. Яроцький, Б. О. Лобовик та ін.; За ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького. - К.: Товариство "Знання", КОО, 1999. - 735с. - (Вища освіта ХХІ століття).
47. Історія релігії в Україні. У 10 т. Редкол.: А. Колодний (голова) та ін. Т.4: Католицизм / За ред. проф. П. Яроцького. - К., 2001. - 598с.
48. Історія Української РСР. У 8 тт. / Ред. колегія: А. Г. Шевелєв (відп. ред.). - К.: Наукова думка. Т. 3. -608с.; Т.4.- 532с.
49. Кияк С. Р. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи [Святослав Кияк]. Монографія. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. - 632с.
50. Королевський, Кирило. Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944) / Кирило Королевський / пер. з фр. Я. Кравець. - Львів: Свічадо, 2014. -512с.
51. Крайове господарське товариство "Сільський господар" у Львові: 1889-1944. - Нью-Йорк, 600с.
52. Кузич-Березовський І. Березівське боярство на тлі історії України / Іван Кузич-Березовський. - Детройт: Universal Slavic Printers, 1962. - 320 с.
53. Кравченко О. Велетень зо Святоюрської гори: Причинки до біографії Слуги Божого Андрея на підставі чужомовних джерел. - Йорктон: Льогос, 1963. - 148с.
54. Ленцик В. Визначні постаті Української Церкви: митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий [В. Ленцик]. - Львів: Свічадо, 2001. - 608с.
55. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української Церкви /Григорій Лужницький. - Філадельфія: Провидіння, 1954. - 723с.
56. Марчук В. В. Церква, духовність, нація. Українська Греко-Католицька Церква в суспільному житті України / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. - Івано-Франківськ: Плай, 2004. - 404с.
57. Марчук, Василь. Українська Греко-Католицька церква. Історичний нарис /Василь Марчук. - Івано-Франківськ: Плай, 2001. - С. 94-107.
58. Маценко П. Нариси до історії української церковної музики / Павло Маценко. - Репринт. вид. - К.: Муз. Україна, 1994. - 152с.
59. Метрополія в Нью-Йорку Служі Божому Андреєві Шептицькому у 50-річчя його смерті / Гол. ред. М. Галів, В. Никифорок та Ю. Штогрин. - Нью-Йорк, 1996. - 80с.

60. Митрополит Андрей Шептицький - великий праведник України, фундатор національно-культурного відродження в Україні. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Коломия, 20 травня 2015 р.) / за ред. М. Ковальчука, С. Михайлюк, О. Русакової. - Івано-Франківськ: НАІР, 2015. - 240с.
61. Мудрий, Софрон. Нариси історії Церкви на Україні.. - Рим: Папська колегія св. Йосафата, 1982. - 296 с.
62. Нагаєвський І. Нарис історії Галицької митрополії: У 150-річчя її відновлення. - Філадельфія: Америка, 1958. - 43с.
63. Назарко І. Київські і Галицькі Митрополити: Біографічні нариси 1590-1960. - Рим: Дид-во оо. Василян, 1962. - 269с.
64. Нарис історії (Івано-Франківської) Станиславівської духовної семінарії імені святого священномученика Йосафата (1907-2007рр.). - Івано-Франківськ: Івано-Франківська духовна семінарія імені священномученика Йосафата, 2007. - 139с.+ ХІІс.
65. Недавня О. В. Греко-католицизм в контексті духовного самовизначення українців між християнським Сходом і Заходом [О.В. Недавня]. - К.: Гнозис, 2000. - 218с.
66. Пащенко В. Греко-католики в Україні. - Полтава, 2002. - 615 с.
67. Пекар А. Ісповідники віри нашої сучасности. 2-е вид. - Львів: Місіонер, 2001. - 288 с.
68. Перський, Степан. Популярна історія товариства "Просвіта" у Львові. - Львів: Накладом т-ва "Просвіта". - 1932. - 231 с.
69. Пилипів І. В. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918-1939): монографія / І. В. Пилипів. - Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. - 440с.
70. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2-х т. Т. 1. До середини ХУІІ століття. - К.: Либідь, 1992. - 640 с.; Т. 2. Від середини ХУІІ століття до 1923 р. - К.: Либідь, 1992. - 608 с.
71. Рогатинська земля: Зб. істор.-мемуарн. матеріалів. В 2-х тт.- Нью-Йорк - Париж - Сідней - Торонто. Т.1. - 1989. - 998с.; Т.2. - 1996. - 845с.
72. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХІХ ст. - кінець 30-х рр. ХХ ст.). - Івано-Франківськ: Плай, 1999. - 136с.
73. Сергійчук В. Нескорена Церква: Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. - К.: Дніпро, 2001. - 492с.
74. Спадщина Андрея Шептицького: духовність, діяльність, мораль. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю з дня народження митрополита Української Греко-Католицької Церкви Андрея Шептицького (Тлумач, 9 серпня 2015 р.) / упор. А. А. Білас. - Тлумач, 2015. - 105 с.
75. Сохоцький І. Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові. - Філадельфія: Америка, 1951. - 105 с.
76. Стеблецький, Стахій. Переслідування української і білоруської католицької Церкви російськими царями. - Мюнхен: Українське Католицьке вид - во, 1954. - 103с.
77. Тожецький Р. Митрополит Андрей Шептицький // Ковчег: Збірник статей з церковної історії. - Чис. 1. - Львів: Інститут історії Церкви., 1993. - С.101-112.
78. Цьорох С. Погляд на історію та виховну діяльність монахинь Василянок. 2-е вид. - Рим: Вид-во оо. Василян. - 1964. - 255с.
79. Шкарбюк П. В. Монаший Чин Отців Василян в національному житті України. - Львів: ВВП "Місіонар", 2005. - 439с.+ 56 вкл.
80. Яворівщина і Краковеччина. Регіональний історико-мемуарний збірник. /Ред. В. Лев і В. Барагура. - Нью-Йорк - Париж - Сідней - Торонто. - 1984. - 852 с.
81. Нижній Березів <http://ukr.wikipedia.org/wiki/08.01.2015/19.07>.

82. Парфентьев, Павел. Слуга Божий Митрополит Андрей Шептицкий и русский ^кзархат католиков славяно-византийской традиции // **Режим доступу:** http://www.cerkva.od.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=37&Itemid=41//24.11.2014/12:27.

83. Русское православие: веги истории / Я. Н. Шапов, А. М. Сахаров, А. А. Зимин и др. - М.: Политиздат, 1989. - 720с.

**Одяг наречених (Я. Геник та О. Кузич),
дружки (в капелюсі) й дружби (Н. Арсенич та М. Геника) в с. Н. Березів.**
Наречені і дружба з дружкою в жупанах (опанчах), прикрашених шовковими хустками,
запоясані поясами і в смушевих шапках-киянках із шляхетського одягу.
Фото, січень, 1959р.

Lyubov Yaroslavivna GENYK,
Department of Religious Studies, Theology and Culture, Faculty of Philosophy,
State higher educational institution (SHEI)
"Vasyl Stefanyk Precarpathian National University".

IDEAS ANDREY SHEPTYTSKY IN HISTORICAL REALITIES STANISLAVIV AND IVANO-FRANKIVSK REGION IN THE NINETEENTH AND TWENTIETH CENTURIES

Abstract. *In the article the impact of (including visitations) and ideas bishop of Stanislaviv and later Galician Metropolitan Andrey Sheptytsky on life Stanislaviv, and later in Ivano-Frankivsk diocese (yeparhyii) in the nineteenth and twentieth centuries.*

Keywords. *Spiritual Teacher and seminary school, high school, seminary, orphanage; political parties and their periodicals; Basilian Monks, Studyts Monks, Redemptorists Monks, Basilian Sisters, Servants, Sisters of Vikentiy de Paul, Sisters bearing sisters myrrh-bearing, Josephites Sisters and their activities.*